

УДК 339.543.4(477)

Вузька О.П., Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції України

Вузька Олена Петрівна – головний спеціаліст Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України. Коло наукових інтересів – проблеми розвитку законодавства у сфері зовнішньої торгівлі як складової частини політики економічної безпеки.

Реалізація основних засад митно-тарифної політики в сучасній Україні

У статті визначається відповідність формування митно-тарифної політики в Україні загальноприйнятими міжнародними правилами. Одночасно висвітлюються окремі проблеми, що потребують вирішення шляхом внесення змін до діючого законодавства у сфері зовнішньої торгівлі.

In the article author determines the correspondence of duty-tariff policy in Ukraine to international regulations. At the same time the article covers particular issues to be solved by making alterations to actual legislature in field of foreign commerce.

Мито і весь комплекс митних заходів використовуються державами як інструмент торгово-політичного суперництва на зовнішніх ринках. Всі держави світу прагнуть поліпшити зовнішні умови діяльності своїх експортерів. Яскравий приклад – американо-японські відносини кінця 80-х років минулого століття. У відповідь на відмову Японії поліпшити умови ввезення американських товарів уряд США підвищив в середньому на 100% ставки ввізного мита на широкий перелік японських товарів, в першу чергу на побутову радіоелектроніку й інтегральні схеми. Результатом стало проведення відповідних торгових переговорів, під час яких була досягнута угода, що поліпшила умови ввезення американських товарів до Японії [1].

Незважаючи на значне зниження рівня оподаткування товарів ввізним митом, митний та-

риф зберігає важливість своєї ролі. Характерно, що митно-тарифні проблеми займають більше часу в торгово-політичних переговорах у світі, ніж вся решта питань, разом узята. Так, зокрема, двосторонні і багатосторонні переговори щодо тарифної політики в рамках ГАТТ тривають безперервно впродовж всього часу існування цієї угоди.

Мито виконує фіскальну функцію, поповнюючи прибуткову частину державного бюджету. На початковому етапі становлення митно-тарифних систем більшості держав це була основна роль митного оподаткування, але сьогодні вона відійшла на другий план. У розвинених країнах при середньому оподаткуванні митом готових виробів на рівні 3-6% доходи від мита складають лише декілька відсотків прибуткової

частини держбюджетів. У тих країнах, що розвиваються, частка мита в прибутковій частині держбюджетів вища, але і тут спостерігається тенденція до її зменшення.

До речі, Законом України “Про Державний бюджет на 2004 рік” заплановано отримати доходи від митного оподаткування в обсязі близько 10% всієї доходної частини. Це свідчить, що інститут мита в Україні не втратив своєї бюджетоформуючої ролі.

Якими ж міркуваннями керуються “конструктори” тарифів при їх створенні? Головними орієнтирами при створенні митних тарифів як таких є:

- економічні інтереси держави в цілому;
- інтереси національних виробників і споживачів;
- залежність економіки країни від імпорту товару;
- можливість і доцільність заміни імпорту вітчизняною продукцією;
- інтереси підтримки прямих зв'язків, виробничої кооперації;
- заохочення або заборона імпорту товарів залежно від ступеня їх обробки;
- сприяння виробництву товарів експортного призначення за допомогою пільг для імпорту сировини і компонентів;
- доцільність обмеження імпорту окремих товарів або підвищення доходів державного бюджету від їх імпорту;
- можливість маневрування рівнем мита в ході міждержавних торгових переговорів для отримання зустрічних поступок.

Розвиток, еволюція митних тарифів більшості держав відбувається в двох напрямках. З одного боку, росте кількість товарів, які прямо оподатковуються митом, а з іншого – на кожний товар встановлюються не одна, а декілька ставок мита, які використовуються при імпорті товарів з різних країн. Структура митних тарифів, таким чином, ускладнюється, і разом з простими одноколонними тарифами, як правило, використовуються складні багатоколонні тарифи. Останні стали сьогодні основним типом митного тарифу більшості держав.

Простий митний тариф передбачає одну ставку мита для кожного товару незалежно від країни його походження. Такий тариф не дає достатньої маневреності тарифній політиці і не відповідає умовам конкурентної боротьби на світовому ринку.

Складний митний тариф встановлює по кожному товару дві або більшу кількість ставок мита. За характером свого походження ставки мита можуть бути автономними (повними) або конвенційним (пільговими). Як правило, найвища ставка мита складного тарифу – автономна і застосовується по відношенню до товарів тих країн, з якими немає торгових договорів і угод. Автономна ставка мита – це ставка, запроваджена рішенням відповідного органу державної влади даної країни, незалежно від будь-яких багатосторонніх або двосторонніх договорів. Як правило, автономні ставки мита досягають значних розмірів, і країни, ведучи багатосторонні і двосторонні переговори, знижують автономні ставки мита в обмін на зустрічні поступки на базі укладених договорів і угод. Так виникають конвенційні ставки мита. Таким чином, конвенційна ставка мита – це ставка, що створюється в процесі укладення договору з іншою стороною і фіксується на основі такого договору.

Конвенційні ставки мита носять стабільний характер і не змінюються протягом довгого часу. Вони застосовуються до товарів тих країн, що особливо важливо, яким надано режим найбільшого сприяння. Ставки мита, що використовуються на підставі режиму найбільшого сприяння, істотно нижче автономних. Ця обставина має велике значення для аналізу тих митних бар'єрів, з якими експортер може зіткнутися на ринках інших країн. Як правило, конвенційні ставки в 1,5-2 рази нижчі за автономні. Ця особливість має місце і в чинному Митному тарифі України [2].

Складні митні тарифи багатьох держав можуть передбачати особливо низькі (преференційні) ставки мита. Ці ставки застосовуються відносно товарів певного кола країн і використовуються розвиненими державами для створення замкнених економічних, угруповань, режимів асоціацій, а також у відносинах з державами, що розвиваються. Ставки преференційних ставок мита невисокі, іноді дорівнюють нулю, тобто товар ввозиться фактично без сплати мита. Порівняно нова сфера застосування преференційних ставок – сприяння промислового експорту з країн, що розвиваються, на основі створеної в рамках ЮНКТАД системи недискримінаційних і невзаємних преференцій.

Окрім ставок мита, розмір яких встановлено наперед і зафіксовано, митні тарифи, як правило, передбачають можливість введення додатко-

вих, часто особливо високих антидемпінгових і компенсаційних, ставок. Їх розміри можуть значно перевищувати рівень автономних ставок тарифу і служити інструментом дискримінаційної політики відносно окремих країн.

Складний митний тариф – це характерний тип сучасного тарифу розвинутої держави. Такий тариф більше, ніж простий, пристосований до ведення конкурентної боротьби на світовому ринку. Складні митні тарифи дозволяють державам чинити тиск на одні країни, оподатковуючи їх товари вищими ставками, надавати пільги іншим, опосередковано створюючи умови для розвитку їх економік. Вони дають можливість створювати митні блоки, проводити активну торгову політику.

Процес формування національної законодавчої системи зовнішньоекономічної діяльності України розпочався практично одночасно із обранням Україною незалежності, а разом з нею економічної свободи, зокрема у веденні суб'єктами господарювання зовнішньоекономічної діяльності. Саме тоді гостро постало питання формування основних засад політики тарифного регулювання та механізмів її реалізації як одного з найголовніших завдань політики регулювання зовнішньої торгівлі.

При цьому досвід СРСР не міг використовуватись з огляду на принципово інші структуру суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності і цілі, які стояли перед законодавством у цій сфері. В умовах СРСР, коли існували монополія держави на зовнішньоекономічну діяльність, на зовнішню та внутрішню торгівлю, митний тариф виконував представницькі функції, фактично не впливаючи на обсяги і структуру товарних потоків в рамках зовнішньоекономічної діяльності, не виконував класичних завдань митного тарифу.

З набуттям суб'єктами господарювання економічної свободи, коли вплив держави на відповідні процеси змінився, постало питання створення зовнішньоекономічної і, зокрема, тарифної системи України, яка б мала на меті забезпечення формування внутрішнього ринку на засадах рівної конкуренції всіх суб'єктів господарювання із забезпеченням безумовного сприяння розвитку вітчизняної економіки.

Передумовою формування в Україні зовнішньоекономічного блоку законодавчих і нормативних актів стало прийняття в 1991 році Верховною Радою Закону України “Про зовнішньоеко-

номічну діяльність”, яким визначено пріоритетні напрями розвитку зовнішньоекономічної діяльності та формування законодавчої і нормативної бази.

Першим кроком на шляху створення митно-тарифної політики незалежної України стало прийняття у 1992 році Закону України “Про Єдиний митний тариф”, яким визначено головні аспекти побудови і функціонування тарифної системи України.

Важливою подією на шляху формування власної тарифної політики України стало затвердження в 1993 році Кабінетом Міністрів України Єдиного митного тарифу. У повній відповідності до міжнародно прийнятих норм це був систематизований звід ставок мита, якими мали обкладатись товари та інші предмети, при ввезенні на митну територію України або при вивезенні за межі цієї території. При створенні Єдиного митного тарифу України автори керувались міжнародно визнаними принципами формування тарифної політики сучасних економік. Закладений фундамент дозволив митному тарифу України розвиватись у напрямі максимальної відповідності до загальноприйнятих у міжнародній практиці правил митної справи, як це визначено Законом України “Про зовнішньоекономічну діяльність”. Ставки Єдиного митного тарифу України було визначено єдиними, без будь-якої дискримінації, для всіх суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності незалежно від форм власності, організації господарської діяльності та територіального розташування. Всі, без винятку, товари та інші предмети, що ввозились на митну територію України і вивозились за межі цієї території, підлягали оподаткуванню митом [3].

Перший Єдиний митний тариф України мав три колонки ставок.

Преференційні ставки, включаючи звільнення від сплати мита, могли застосовуватись до товарів та інших предметів, що походили з країн, які входять разом з Україною до митних союзів або утворювали з нею спеціальні митні зони, при встановленні будь-якого спеціального преференційного митного режиму згідно з міжнародними договорами з участю України. Фактично вони були встановлені тільки до товарів перших 24 груп Гармонізованої системи і застосовувались відносно імпорту з країн, що розвиваються.

Пільгові ставки застосовувались до товарів та інших предметів, що походили з країн або

економічних союзів, які користуються в Україні режимом найбільшого сприяння. Ці ставки застосовувались до товарів походженням з країн – головних торговельних партнерів України.

Повні (загальні) ставки застосовувались до решти товарів та інших предметів [4].

Митний тариф сучасної держави – це складний засіб регулювання відносин в зовнішньоторговельній сфері. Є декілька головних напрямків в організації тарифу, від яких залежить його дієвість. Головним чином це вибір видів мита, формування структури тарифу, вибір системи тарифної класифікації, розробка методик визначення ціни і країни походження імпортованого товару для цілей нарахування та стягнення мита.

Світової практиці відомі декілька видів ставок мита. Найбільш поширений вид встановлюється як процентна частка задекларованої ціни товару. Така ставка є адвалерною. Інший вид ставки мита встановлюється як певна грошова сума, що стягується з фізичної одиниці виміру товару. Ставка мита, визначена таким чином, є специфічною. Крім того, досить часто застосовуються комбіновані ставки мита. В цьому випадку ставка мита має одночасно і адвалерну, і специфічну частину.

На перший погляд відмінності між адвалерними і специфічними ставками мита носять чисто технічний характер. Проте в митно-тарифній справі завжди за організаційно-технічними відмінностями стоять економічні цілі. Адвалерна і специфічна ставка мита по-різному поведуться при змінах цін товару. При зростанні цін грошові збори від адвалерної ставки мита ростуть пропорційно зростанню цін, а рівень протекціоністського захисту залишається незмінним. В цих умовах адвалерні ставки мита виявляються ефективнішими, ніж специфічні. Інше положення складається при падінні цін. В цих умовах результат дії специфічних ставок виявляється стабільнішим. Тому за наявності тривалої тенденції до зростання цін звичайно спостерігається прагнення держав до збільшення частки в митних тарифах адвалерних ставок мита. Крім того, перехід до адвалерних ставок мита спрощує систему тарифної класифікації товарів, робить її менш громіздкою. У сучасних митних тарифах розвинених держав основна частина ставок припадає саме на частку адвалерних ставок мита.

Перший митний тариф України встановлював тільки адвалерні ставки. В подальшому окремими постановами Кабінету Міністрів

України і Верховною Радою України на окремі товари встановлювались специфічні і комбіновані ставки мита.

Чинний Митний тариф з моменту його прийняття містить такі види мита:

- адвалерне, що нараховується у відсотках до митної вартості товарів та інших предметів, які оподатковуються митом;
- специфічне, що нараховується у встановленому грошовому розмірі на фізичну одиницю виміру товарів та інших предметів, які оподатковуються митом;
- комбіноване, що поєднує обидва види ставок мита.

Проте основна частина складається із саме адвалерних ставок мита, що значно спрощує порядок нарахування цього податку при виконанні зовнішньоторговельних операцій.

Чинний Митний тариф України номінально має двоколонну побудову, хоча фактично він є складним (багатоклонним). Така ситуація є наслідком того, що Митний тариф України як документ не містить колонок, що враховували б, зокрема, положення окремих міждержавних угод (наприклад, угод про вільну торгівлю з Естонією, Росією, деякими іншими країнами). Така недосконалість значно ускладнює користування цим документом.

Окрема важлива сфера митно-тарифної політики – інститут вивізного (експортного) мита.

Вивізне (експортне) мито як частина тарифної системи держави – інструмент регулювання експорту. Його застосовує обмежене коло країн, як правило, що розвиваються, володіють винятковими природними ресурсами і міцними позиціями на світових ринках. Експортне мито в окремих випадках здатне підвищувати експортні ціни без шкоди для обсягів експорту і служити джерелом отримання державою додаткових коштів. Прикладом такої політики було стягнення мита при експорті чаю в Індії. (Після втрати лідируючих позицій на світовому ринку чаю Індія від експортного мита на чай відмовилася). В даний час, зокрема, Російська Федерація розглядає інститут експортного мита як важливе джерело формування державного бюджету. В Україні експортне мито не є суттєвим фактором наповнення державного бюджету. Так, в 2004 році доходи від цього виду оподаткування товарів складатимуть біля 1% загальних надходжень.

Зазначимо, що застосування експортного мита з метою вилучення частини доходів експо-

ртерів, як правило, приводить до скорочення експорту і, відповідно, надходжень до бюджету відповідних країн. Тому більшість країн перейшли від обкладення митом товарів, що експортуються, до обкладення звичайними податками доходів фірм-експортерів. Перенесення тягаря оподаткування з товарів на доходи – основна тенденція і в сфері оподаткування імпорту.

В Україні вивізне (експортне) мито встановлено по відношенню до деяких товарних позицій окремими Законами. Являючись частиною державної системи тарифного регулювання, вони, на жаль, не структуровані в єдиний документ, котрий був би частиною Митного тарифу. Таке положення значно ускладнює усвідомлення митно-тарифної системи України як єдиного блоку законодавства з питань регулювання економічних процесів в державі.

Треба також відзначити, що вивізне мито на окремі товари в Україні запроваджено з метою скорочення обсягів експорту таких товарів, що досить нетипово для інституту вивізного мита як такого. Можливо, в реальних умовах сьогодення функціонування окремих сегментів національної економіки (нестача обігових коштів провідних підприємств окремих галузей) і вимагає від держави таких заходів, але в довготривалій перспективі існування вивізного мита з метою підтримки вітчизняних підприємств може призвести до негативних наслідків – втрати традиційних ринків збуту, скорочення валютних надходжень, наявність систематичних спроб порушення законодавства з боку суб'єктів господарювання при виконанні зовнішньоторговельних операцій. До того ж, як показує практика, запровадження вивізного мита як механізму, направлено на скорочення експорту окремих товарів, часто не виконує свого призначення, і держава вимушена паралельно запроваджувати заходи нетарифного регулювання – зокрема ліцензування та квотування.

На відстані більше десяти років можна бачити недоліки першого Єдиного митного тарифу України. Відсутність на час його прийняття національної системи класифікації і кодування товарів, визначення товарів за чотирма знаками не дозволяло диференційовано змінювати ставки ввізного мита на товари в межах окремих підгруп у відповідності до потреб внутрішнього ринку. Проте він став фундаментом розвитку економічної політики України у сфері зовнішньої торгівлі.

За досить коротку історію формування основних засад власної митно-тарифної політики України в ній мали місце яскраві сторінки, що принципово вплинули на її подальший розвиток. Перш за все це затвердження Указом Президента України “Концепції трансформації митного тарифу України на 1996-2005 роки відповідно до системи ГАТТ/СОТ”. Концепцією визначено граничні рівні ввізного мита на товари по всій товарній номенклатурі. Ці рівні були і досі являються орієнтиром вдосконалення митного тарифу. Концепція є основним фактором формування позиції України при веденні двосторонніх та багатосторонніх переговорів. Вона була розповсюджена в штаб-квартирі СОТ в Женеві як офіційна оферта України щодо вступу до цієї організації. Її затвердження значно полегшило хід переговорів щодо взаємного доступу на ринки, які веде і веде Україна з країнами – членами СОТ. Концепція зробила позицію України в тарифній політиці максимально прозорою і зрозумілою.

Також значною віхою в розвитку митно-тарифного регулювання став в 1996 році початок (за ініціативою Міністерства зовнішньоекономічних зв'язків України) системної роботи щодо аналізу стану внутрішнього та зовнішнього ринків. Першим результатом стало прийняття Кабінетом Міністрів України Постанови Кабінету Міністрів України № 1378, яка в подальшому стала основою Закону України “Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції”. Передумовою підготовки зазначеної постанови стало значне, із загрозою переходу в неконтрольоване, зростання імпорту товарів сільського господарства та харчової промисловості. Її прийняття створило умови для зупинки негативних процесів, формування умов зростання внутрішнього виробництва. В подальшому аналогічні постанови були підготовлені та прийняті по інших групах товарів. В цілому ефективність митно-тарифної політики України може бути проілюстрована даними, наведеними в таблиці.

На певному етапі розвитку політики тарифного регулювання з'явилась нова суто технічна проблема. Велика кількість змін, що вносились до першого митного тарифу України окремими законами і постановами Кабінету Міністрів України з метою якнайшвидшого формування основних засад митно-тарифної політики, не дозволяла користувачам в особі органів вико-

навчої влади, суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності вільно користуватись здобутками держави в цій сфері. Постала необхідність створення нового консолідованого документа, який би містив всі зміни до діючого Єдиного митного тарифу. З метою вирішення цієї проблеми було створено новий Митний тариф України на основі Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності. Верховна Рада України в 2001 році затвердила новий тариф Законом України.

Необхідно зазначити, що законодавча влада завжди мала вирішальний вплив на формування і розвиток митних систем у розвинених державах. Проте в останні десятиліття спостерігається тенденція передачі все більшого обсягу функцій в застосуванні тарифів, зокрема зміни, маневрування ставками мита в руки виконавчої влади. Ця тенденція не випадкова. Вона пов'язана з бажанням урядів багатьох держав зробити митний тариф гнучкішим, маневренішим і ефективнішим засобом торгової політики.

Зазначимо, що в Україні в сучасних умовах, коли не закінчено процес економічного структурування суспільства, логічним виглядає крок, навпаки, передачі безпосереднього права встановлювати конкретні ставки мита саме законодавчому органу, Верховній Раді України, при наданні виконавчому органу, Кабінету Міністрів України, широких повноважень при вирішенні оперативних завдань формування і вдосконалення зовнішньої економічної політики. Вірогідно, з часом право змінювати ставки мита знову буде повернено органам виконавчої влади.

Митний тариф, що діє в даний час, значно досконаліший за попередній. Він дозволяє адресно впливати на стан окремих сегментів внутрішнього ринку, впливаючи на обсяги імпорту товарів, визначених за 8 знаками. При необхідності, в тому числі при появі принципово нових товарів, що не мають окремого коду товарної номенклатури, існує технічна можливість визначати цей товар за 10 знаками [6].

В умовах активного формування детально структурованого Митного тарифу постала проблема створення певної державної міжвідомчої структури, яка б могла всебічно опрацьовувати пропозиції щодо внесення змін до ставок мита, проводити аналіз таких пропозицій на відповідність поточним проблемам держави, певним чином усувати суб'єктивізм як фактор, що може впливати на прийняття відповідних рішень.

З метою вирішення означеної проблеми та врахування при цьому інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності і держави в цілому Кабінетом Міністрів України окремим рішенням створено Митно-тарифну раду, визначено її персональний склад. До складу Ради увійшли керівники провідних Міністерств і відомств. Завдяки цьому Митно-тарифна рада стала дієвим робочим органом Кабінету Міністрів України, що ефективно впливає на формування зовнішньоекономічної політики України.

Головними завданнями Митно-тарифної ради є розроблення пропозицій щодо основних напрямів митно-тарифної політики України, включаючи пропозиції щодо встановлення, скасування або зміни ставок мита. Необхідно підкреслити, що з часу формування Митно-тарифної ради нею проведено величезний обсяг роботи по формуванню митно-тарифної політики держави. На основі рішень Митно-тарифної ради Верховною Радою України прийнято більш як 10 законів, Кабінетом Міністрів України прийнято понад 70 постанов з питань тарифного регулювання.

Важливою функцією Митно-тарифної ради є підготовка проектів законодавчих актів України і міжнародних договорів України з питань митно-тарифного регулювання. Особливо необхідною ця робота вбачається у світлі перспектив вступу України до Світової організації торгівлі, інтеграції економіки України до європейського та світового економічного співтовариства.

Митно-тарифна рада України проводить свою роботу з урахуванням генеральної лінії Уряду, спрямованої на підтримку вітчизняної економіки в цілому і кожного окремого підприємства. Підкреслимо, що питання формування в Україні дійсно ринкового конкурентного середовища при безумовному домінуванні вітчизняного виробника постійно присутнє при прийнятті Митно-тарифною радою рішень щодо підготовки проектів законодавчих і нормативних актів з питань формування зовнішньоекономічної політики.

Митно-тарифна рада України є колегіальним органом. Діяльність Митно-тарифної ради ґрунтується на принципах проведення єдиної митно-тарифної політики на основі врахування інтересів країни і суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, захисту внутрішнього ринку, обмеження монополізму та недопущення

недобросовісної конкуренції під час здійснення експортно-імпорتنих операцій, протидії дискримінаційним заходам окремих іноземних держав та їх союзів. Митно-тарифна рада узагальнює практику застосування законодавства з питань митно-тарифного регулювання, розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавства в цій сфері та вносить їх на розгляд Кабінету Міністрів України.

Одночасно зазначимо, що порядок подання пропозицій на розгляд Митно-тарифної ради, можливо, потребує певних змін. Діючий порядок встановлює, що пропозиції щодо змін митно-тарифного законодавства можуть бути подані тільки Міністерствами та відомствами, тобто органами центральної виконавчої влади, або іншими суб'єктами законодавчої ініціативи. Доцільно було б розглянути питання дозволу подання пропозицій щодо вдосконалення митно-тарифної політики держави суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності за умови погодження таких пропозицій з центральним галузевим органом виконавчої влади. Також доцільно розширити перелік економічних аспектів, обов'язкових для висвітлення, що можуть бути наслідком запропонованих змін. Доцільно розробити та затвердити на державному рівні систему моніторингу за наслідками змін, що запроваджуються. Реалізація згаданих заходів значно підвищила б ефективність діяльності Митно-тарифної ради України.

Треба відмітити, що поряд з очевидною проблемою безпосереднього визначення та зміни ставок мита існує не менш важлива – визначення товару для цілей митного оподаткування. Історія розвитку митно-тарифної політики свідчить, що без вирішення зазначеного питання в будь-якій державі неможливе створення цілісної системи зовнішньоекономічного регулювання. Це питання є одним з найпринциповіших при створенні міжнародних економічних об'єднань із спільною митно-тарифною політикою, без його вирішення неможливе стале збільшення зовнішньоторговельного обігу.

Класифікація товарів – найважливіший організаційно-технічний принцип побудови митного тарифу. Класифікаційна схема, що може бути взята за основу національного митного тарифу, багато в чому визначає його економічну ефективність.

Виділяючи ті або інші товари в окремі товарні позиції, органи влади країни можуть гальмувати

або заохочувати ввезення цих товарів. Чим більш детальною є товарна структура митного тарифу, тим ефективніше він може бути використаний у торгово-політичних цілях або для захисту національної економіки. Таким чином, товарна класифікація для митних цілей – задача, що має принциповий, не технічний, а економічний характер.

До початку 50-х років митні тарифи держав мали різні національні системи товарної класифікації. Розвиток зовнішньоторговельних відносин між країнами, ускладнення структури міжнародної торгівлі, зростання внутрішньофірмових поставок в рамках транснаціональних компаній – все це підштовхувало розвинені держави до уніфікації класифікаційних норм і самих систем класифікації. У 1950 р. в Брюсселі була підписана Конвенція про створення товарної номенклатури для митних цілей. Вона одержала назву Брюссельської товарної номенклатури (БТН). БТН була розроблена країнами Західної Європи і в значній мірі була товарною класифікацією, що виросла в першу чергу з потреб економіки цих країн.

Конвенція про БТН дозволяла країнам, що її підписали, уніфікуючи великі товарні позиції, виділяти дрібні позиції (підпозиції), узгоджені з інтересами національної економіки конкретної держави.

Компромісне рішення проблеми класифікації, що влаштувало багатьох, забезпечило БТН велике розповсюдження в світі. До кінця 60-х років на основі БТН були побудовані митні тарифи більше 100 держав і близько 75% міжнародного товарообігу оподатковувалося митом по цій системі. БТН стала основою митних тарифів країн Західної Європи, Японії і багатьох країн, що розвиваються. Розповсюдженню БТН сприяли розвиток інтеграційних процесів в Західній Європі, зростання коопераційних поставок в середині великих транснаціональних компаній, переговори з тарифних питань в рамках ГАТТ.

За час дії БТН ця номенклатура кілька разів вдосконалювалась і доповнювалась. Проте потреби зростаючої міжнародної торгівлі, зміни в її товарній структурі поставили питання про створення нової товарної номенклатури, яка могла б стати прийнятною для всіх країн. Створення нового товарного класифікатора було розпочато в 1973 р. в Брюсселі робочою групою з представників 59 країн і 20 міжнародних організацій. Робота була завершена в 1981 р. У 1983 р. Рада з митного співробітництва прийняла проект між-

народної конвенції, що стосується нової номенклатури. Вона одержала назву Гармонізованої системи опису і кодування товарів (ГС). Перехід на Гармонізовану систему фактично почався 1 січня 1988 р., і тепер цей класифікатор лежить в основі товарної номенклатури митних тарифів країн, на частку яких доводиться 9/10 світової торгівлі (США, Японія, всі країни Західної Європи, Канада, більшість країн Латинської Америки, Азії, Австралія, Нова Зеландія і багато інших держав) [7].

Гармонізована система опису і кодування товарів – це багатозначна міжнародна класифікаційна система. Її використовують в міжнародній торгівлі, митній справі, виробництві, транспортно-експедиторських операціях і в статистиці.

Чим же є Гармонізована система опису і кодування товарів?

Об'єктом класифікації ГС є товари, що обертуються в міжнародній торгівлі. Вони згруповані в шість підрозділів: розділи, групи, підгрупи, товарні позиції, підпозиції і субпозиції. Класифікаційна схема має різне цифрове кодування, в якому перші дві цифри позначають групу товарів. Наступні дві цифри позначають місце товару усередині групи (товарна позиція) і ще дві цифри говорять про місце товару усередині товарної позиції (субпозиція).

Класифікаційна система ГС дозволяє країнам, що застосовують її, виробляти подальшу товарну класифікацію в межах субпозиції, якщо цього вимагають національні інтереси. Це розбиття не уніфіковане на міжнародному рівні і дозволяє мати можливість певного маневру в питанні визначення товарів, виходячи з інтересів національних економік.

В реальному житті часто виникають ситуації, коли прогрес техніки і технології, не змінюючи товарний вигляд товарів міжнародної торгівлі, викликає доцільність їх переведення з однієї товарної позиції в іншу і, оскільки від цього залежить розмір мита, що стягується, змінює економічні умови експортної або імпоротної операції. ГС володіє ресурсами для подальшого розвитку при появі нових товарів, що можуть бути розміщеними в діючій класифікаційній системі.

Досвід використання ГС показав, що вона забезпечила значне скорочення витрат часу на митне оформлення товарів, дозволила ширше використовувати автоматизовані системи митного контролю і обробки даних, підвищила достовірність і оперативність збору інформації про

експортні і імпорتنі операції як на міжнародному, так і на національному рівні.

Перший Єдиний митний тариф України було побудовано саме на основі Гармонізованої системи опису і кодування товарів.

У чотиризначний цифровий код товарної номенклатури було закладено основні відомості про товар та його місце в товарній номенклатурі. Перші два знаки означали товарну групу, другі два відповідно товарну позицію. Чотиризначний цифровий код було уніфіковано з Гармонізованою системою. У разі застосування більш детальної товарної класифікації за межі чотиризначного цифрового коду використовувались п'ятий, шостий і подальші знаки цифрового коду [8].

Чинна в даний час Українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТЗЕД) також створена на основі Гармонізованої системи опису та кодування. В УКТЗЕД товари систематизовано за розділами, групами, товарними позиціями, товарними підпозиціями, найменування і цифрові коди яких уніфіковано з Гармонізованою системою опису та кодування товарів на рівні шести знаків. Для докладнішої товарної класифікації використовується сьомий, восьмий, дев'ятий та десятий знаки цифрового коду [9].

Запровадження УКТЗЕД не передбачає створення сталої, консервативної системи кодування товарів. Навпаки, УКТЗЕД має трансформуватись відповідно до своєї міжнародної основи, пояснень та інших рішень щодо тлумачення цієї основи, що приймається Всесвітньою митною організацією. Одночасно ведення УКТЗЕД при необхідності передбачає деталізацію товарів на національному рівні та введення додаткових одиниць виміру, розроблення пояснень та рекомендацій з метою забезпечення однакового та ефективного тлумачення і застосування.

Ведення УКТЗЕД здійснює Державна митна служба. До її компетенції відноситься класифікація товарів, тобто віднесення товарів до класифікаційних груп, як це зазначено в УКТЗЕД, в тому числі при виконанні зовнішньоторговельних операцій. Рішення митних органів щодо класифікації товарів для митних цілей є обов'язковими для суб'єктів господарювання.

Зазначимо, що стрімкий розвиток світової економіки і, зокрема, зовнішньої торгівлі зумовив необхідність підготовки певних змін до чинної редакції УКТЗЕД, які зараз готуються.

Література

1. Дюмулен И.И. Таможенно-тарифное регулирование (зарубежная практика) // Финансовый вестник. – 1993. – № 11.
2. Закон України “Про Митний тариф України”, № 2371-III від 05.04.2001 // Відомості Верховної Ради. – 2001. – № 24 (ст. 125).
3. Закон України “Про зовнішньоекономічну діяльність”, № 959-XII від 16.04.1991 // Відомості Верховної Ради. – 1991. – № 29 (ст. 377).
4. Декрет Кабінету Міністрів України “Про Єдиний митний тариф”, № 4-93 від 11.01.1993 // Відомості Верховної Ради. – 1993. – № 12 (ст. 107).
5. Закон України “Про Митний тариф України”, № 2371-III від 05.04.2001 // Відомості Верховної Ради. – 2001. – № 24 (ст. 125).
6. Там само.
7. Декрет Кабінету Міністрів України “Про Єдиний митний тариф”, № 4-93 від 11.01.1993 // Відомості Верховної Ради. – 1993. – № 12 (ст. 107). – С. 22.
8. Декрет Кабінету Міністрів України “Про Єдиний митний тариф”, № 4-93 від 11.01.1993 // Відомості Верховної Ради. – 1993. – № 12 (ст. 107).
9. Митний кодекс України, № 1970-XII від 12.12.1991 // Відомості Верховної Ради. – 1992. – № 16 (ст. 203).

Надійшла до редколегії 19.02.2004 р.